

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek



Infobulletin Parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem

Zomer 2004, jaargang 16, nummer 2

Debat

Om discussie en meningsvorming over actuele groene thema's te bevorderen is het Bezoekerscentrum gestart met een nieuwe activiteit: het "Groen Café Arnhem". In een redelijk informele sfeer willen we actuele onderwerpen aan de orde stellen die te maken hebben met natuur en milieu. Het gaat om lokale onderwerpen die bij de burgers, maatschappelijk organisaties en in de gemeentepolitiek leven. Half april ging het eerste Groen Café over de voors en tegens van de mogelijke kandidatuur van Arnhem voor de Floriade 2012 met het terrein Stadsblokken. Begin juni kwam het plan Rijnboog in relatie tot Rijnkade en Jansbeek aan de orde. Andere onderwerpen zijn bijvoorbeeld: Arnhems Water, Onkruid in de stad, de West Tangent, Arnhem Groen, de versnippering van de Natuur en Milieuclubs.

We pakken 4 maal per jaar op een vrijdagavond van acht uur tot half elf een thema bij de kop. Per thema nodigen we deskundigen en prominente opinieliders uit met het doel het onderwerp van diverse kanten te laten belichten.

Een onafhankelijke discussie-leider bestuurt de discussie. De Klankbordgroep Natuur en Milieu Arnhem is de initiatiefnemer en het Bezoekerscentrum Sonsbeek voert uit. We richten ons op iedereen die interesse heeft in natuur en milieu.

Het is daarnaast een ontmoetingskans voor de verschillende groene groepen in de stad. De toegang is gratis en de consumpties hebben de normale prijs. Let op de aankondigingen, u bent welkom.

Jeroen Voskuilen

VERENIGING
**Vrienden
van
Sonsbeek**



De Vereniging Vrienden van Sonsbeek wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is in woord en daad mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek ondersteunt het Bezoekerscentrum Sonsbeek (v/h De Watermolen) financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar: voor particulieren € 12,50, voor verenigingen € 35,- voor bedrijven € 50,-; Bankrekeningnummer: ABN-AMRO 40 63 33 505 t.n.v Vrienden van Sonsbeek.

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:

Hendrik Broekhuizen (voorzitter), tel. 4426212

Luuk Broer (secretaris), tel. 4424956

Kees Hoogendijk (penningmeester), tel. 4458408

Loes Prakke (ledenadm/promotie), tel. 4433495

Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/gidsen), tel. 4455098

Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (Stadsbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

*foto voorpagina: wandelen op de Tellegenlaan, koninginnedag.
Deze foto: salsademonstratie in de Steile Tuin, koninginnedag*



**BEZOEKERSCENTRUM
SONSBEEK**

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:

Jan Vierdag (voorzitter) tel. 4437279, Bart Beukema (secretaris/ vice-voorzitter), Marijke de Bruine (penningmeester), Jaap Nieuwenhuis (lid).

Secretariaat/ledenadministratie:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek per adres
Bezoekerscentrum Sonsbeek,
Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem,
Telefoon: 4450660,
Email: info@parksonsbeek.nl
Website: www.parksonsbeek.nl

Beekdal, eerste bedrijventerrein van Arnhem

De watermolens aan de Jansbeek

In zijn jeugd bezocht Joop Morsink vaak een windmolen vlak achter huis in zijn woonplaats Zutphen. Als civiel technicus kwam hij in dienst bij de KNHM, zoals de latere Heidemij nu Arcadis toen heette. Vervolgens werkte hij 28 jaar bij de Gemeente Arnhem waar hij hoofd werd van de afdeling Waterbouw. Hij ontwikkelde een diepgaande belangstelling voor de Jansbeek en de watermolens die in de loop der eeuwen aan de beek hebben gestaan.

Onder de titel "Een andere kijk op de tien watermolens in het dal van de Sint Jansbeek" heeft Joop Morsink materiaal opgediept en geordend over de historie, de techniek van en de beroepsbeoefenaren rond de watermolens aan de beek. Jos Diender heeft dit tien jaar oude dossier voor ons blad bewerkt tot een serie artikelen. Bijgaand vindt u de eerste aflevering: een inleiding over ontstaan en belang van de molens aan de Jansbeek.

De eerste bewoners van het beekdal malen graankorrels tot meel met een wrijfsteen (ill. Joop Morsink)

De watermolens aan de St. Jansbeek hebben vroeger een grote rol gespeeld in het dagelijkse leven van de bewoners van Arnhem. We kunnen gerust aannemen dat het dal van de Jansbeek vanaf 1300 tot 1850 het eerste ambachtelijk bedrijventerrein van Arnhem was.

Het beekwater diende als energiebron voor de aandrijving van de watermolens waarmee meel, run (fijngemalen eikenschors), olie of papier werd vervaardigd. De watermolens waren een belangrijk onderdeel van het maatschappelijk bestel van die dagen. Nadat het beekwater was gebruikt voor de aandrijving van de water-raderen maakten wasserijen gebruik van het water en vervolgens nog looierijen voor het spoelen van de huiden. Binnen de stadsmuren werd de beek nog verder vervuild door de op de beek lozende sekreten en ander afval. Tenslotte werd het sterk vervuilde water via de Roermondsgracht op de Nederrijn geloosd.

IJstijden

Het ontstaan van het beekdal danken we aan de ijstijden. Na de laatste ijstijd is het dal 2500 meter lang en ten opzichte van de omringende heuvels 30 à 40 meter diep. De hoogste stuwwal

aan het eind van het dal ligt iets hoger dan 75 meter boven NAP. Als die ijstijd definitief ten einde is stijgt de gemiddelde temperatuur in de zomerperiode van circa 8 tot 12 graden Celsius. Deze temperatuurstijging heeft gevolgen voor de flora en fauna, die onder meer wordt verrijkt met de eland, oeros, hert, reebok, vos, bever en otter. Het stroomgebied van de Jansbeek is beïnvloed door het dagelijkse bedrijvigheid van honderden mensen en hun voorouders. De bewoners leefden in kleine groepen van 15 tot 50 mensen bij elkaar in het lager gelegen deel van het beekdal, waar nu de binnenstad van Arnhem ligt. De tijd dat men in tenten woonde was voorgoed voorbij. Men bouwde boerderijen die alle noordwest-zuidoost gericht waren. Waarschijnlijk vanwege de overheersende zuidoostelijke windrichting.

Boeren

In deze periode, rond circa 2700 v.Chr., heeft vermoedelijk in en rond het beekdal de oudste boerenbevolking geleefd. Deze boeren maakten gebruik van in hoofdzaak stenen gereedschappen, waarvan de bijl. de belangrijkste is, voor het ontginnen van de kleine stukjes grond tot akkertjes. Uit deze periode stamt het gebruik



om graankorrels tot meel te malen. Het eerste primitieve maalwerktuig is een liggersteen met een wrijfsteen om de graankorrels fijn te wrijven. Rond 2500 v.Chr. gebruikt men voor het malen van graan stampers en handmolens, de zogenaamde 'queern'. Later zijn deze maalwerktuigen voor een deel vervangen door maalstenen waarvan de lopersteen door slaven of paarden aan een houten dwarsboom wordt rondgedraaid.

Romeinen

De komst van de Romeinse legioenen naar onze streken onder veldheer Julius Caesar in circa 50 v.Chr. is een belangrijke gebeurtenis. De Romeinen treffen een aantal zelfstandige, overwegend Keltische volksstammen aan met een nog uiterst primitieve cultuur. De oudste molenvorm, de door waterkracht aangedreven korenmolen, is een Romeinse uitvinding die al bekend is in de eerste eeuw vóór onze jaartelling. Om te kunnen malen zijn de mensen afhankelijk van veel en snel stromend water zonder noemenswaardig hoogteverschil, of een beperkte hoeveelheid water met voldoende hoogteverschil.

Watermolen

Pas halverwege de middeleeuwen (de periode van 476 tot 1492) leerden de mensen in Europa het nut van de watermolen goed kennen. De waarde van de waterstroom als aandrijving voor het watterrad of waterwiel is toen al door de nog schaarse bevolking van de Veluwe onderkend en toegepast bij graan- of korenmolens. De eerst bekende watermolen in Arnhem is waarschijnlijk de met de fantasie naam Hertogelijkewatermolen aangeduide molen die in bezit was van jonkvrouw Maria van Gelre. Deze molen komt voor het eerst in oude geschriften voor in 1291 en heeft gestaan aan de Beekstraat ten zuidwesten van de kapel van het St. Agnietenconvent, momenteel de Waalse Kerk. Ongeveer in het midden van de 11de eeuw draaide deze molen al op het water van de Jansbeek. In de late middeleeuwen worden een aantal watermolens in het bovendal van de St. Jansbeek gebouwd, die elk hun eigen geschiedenis hebben.

Aan het Bothaplein waar eens de eerste St.Jansmolen stond



In volgorde van het vermoedelijke bouwjaar zijn het:

- 1281: de Geldersewatermolen
- 1281. de Witte Watermolen
- 1281. de St. Janswatermolen
- 1291: de Hertogelijkewatermolen
- 1291. de Prümerwatermolen
- 1404: de St. Agnieten- Begijnenwatermolen
- 1470: de Sonsbekerwatermolen
- 1567: de Binnenwatermolen
- 1645: de Slijpwatermolen
- 1694: het papiermolentje van Naberman

Bovenslag

Rond 1500 werd het duidelijk dat het water uit de natuurlijke bronnetjes onder in het bovenbeekdal gezamenlijk met de onregelmatige aanvoer van het regenwater te weinig was om regelmatig een watermolen te kunnen aandrijven. Daarom hebben de eigenaren gezocht naar mogelijkheden om zich te verzekeren van een meer constante watertoevoer. Met het opzettelijk aanboren van sprengen werd de wateraanvoer uit het Veluwemassief vergroot. In circa 1530 ging men van onderslagraderen over naar bovenslagraderen, waarbij het gewicht van het water op het rad valt.

Graanmolens

Uit verschillende gegevens blijkt dat de watermolens aan de Jansbeek van oorsprong graanmolens zijn geweest, waarvan er later enkele zijn omgebouwd voor andere ambachtelijke bewerkingen. Met uitzondering van het papiermolentje van Naberman en de Slijpmolen. Zover bekend hebben de watermolens langs de Jansbeek altijd met houten gaandewerken gedraaid. Voor vervanging van kwetsbare houten raderen door gietstalen hebben de eigenaren van de molens en de landgoederen geen belangstelling. Voor hen zijn de watermolens een 'sta in de weg'. Verschillende watermolens zijn rond 1800 gesloopt ten gunste van de parkaanleg.

Stadspark

Eind 18de begin 19de eeuw werden de diverse gronden tot een geheel samengevoegd. Door oplopende schulden diende de toenmalige eigenaar baron W.F.M.A. van Heeckeren het fraaie parkcomplex te verkopen. Het hele gebied werd aan een exploitatiemaatschappij verkocht die het in diverse delen doorverkocht voor woningbouw, waarna in 1899 uiteindelijk circa 500 hectare werd aangekocht door het Gemeentebestuur van Arnhem om er het stadspark Sonsbeek van te maken.

Jos Diender

De koeien zijn terug

Misschien kunt u zich nog herinneren dat ik twee jaar geleden een stukje schreef in ons Infobulletin over het wegblijven van de koeien uit de Sonsbeekwei. Die zijn toen – na een tentoonstelling in Apeldoorn – pas eind juli teruggekomen.

Dit jaar waren de koeien er al vroeg, en hoe! Toen wij op een maandagavond in april terugwandelden vanuit de stad bleek er enige onrust te zijn voor ons huis bovenaan de Sonsbeekweg: geparkeerde auto's met knipperlichten op het trottoir en een ophoop van burens. We werden verwelkomd met de woorden: Kees er ligt een koe in je tuin. Inderdaad lag daar een mooie roodbruine lakenvelder, die 's morgens in de wei

was gelaten. Het verhaal ging dat zij recentelijk gekalfd zou hebben maar dat bleek toch al wat langer geleden te zijn. Wel was zij op die dag van haar kalf gescheiden zoals de beheerder van de kinderboerderij waar de koeien 's winters op stal staan vertelde. Blijkbaar was dit voor haar een reden om op zoek te gaan naar haar kind. Toen de beheerder op haar toestapte met een eenvoudigweg: "we gaan naar huis" stond zij inderdaad op en liep gedwee de aanhangwagen in. De volgende dag keerde zij met kalf terug in de wei en was het probleem opgelost.

Kees Hoogendijk

De viskwekerij Sonsbeek

In 1950 werkte Rob Kateman bij de Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij (KNHM). Omdat hij astmatisch was zocht hij een buitenbaan. Hij ging helpen in de Viskwekerij van de KNHM in Sonsbeek. Onderbroken door militaire dienst heeft hij 11 jaar gewerkt in de forellenkwekerij en -rokerij in en rond de Begijnemolen in Sonsbeek. De viskwekerij leverde in die dagen aan gerenommeerde klanten als Restaurant Royal, Hotel Rijsenburg en de oceaanstomers van de Holland Amerikalijn. Kateman vertrok toen de KNHM de viskwekerij verkocht. Via de visserij-inspectie kwam hij later bij de verkeerspolitie terecht. Hij is nu gepensioneerd en treedt af en toe op als rondleider bij het Watermuseum. Hij vertelt hiernaast plastisch over zijn ervaringen als forellenkweker en "seriemoordenaar voor de consumptie"

De kwekerij in en rond de Begijnemolen had ongeveer 20 vijvers, waarvan de meeste in gebruik waren als forellenbassins. Het water voor deze bassins werd via een klein aquaduct afgetapt van de Sint Jansbeek en tussen de gebouwen van kwekerij door naar deze bassins gestuwd. Door een regelmatige vernauwing van het stuwwaterverloop werd een krachtige waterstroom opgebouwd, wat voor de grote hoeveelheid forellen in de bassins nodig was.

Ik schat dat de normale bezetting ongeveer 50.000 forellen was. Dit waren één- en tweejarige vissen. Als de forellen tussen de twee en drie jaar oud waren, waren ze gereed voor consumptie. Dagelijks ging ik langs bij het toenmalige Restaurant Royal om daar een bestelling af te leveren. Ook Hotel Rijsenburg aan de rand van Park De Hoge Veluwe was een vaste klant. De forellen gingen echter heel Nederland door. Een groot afnemer was bijvoorbeeld ook de rederij van de Holland Amerikalijn. Deze werd maandelijks voorzien honderden gerookte forellen. Ook dat roken werd een taak van mij. Samen met kwekerijbaas Theunissen heb ik honderdduizenden forellen gerookt in de kwekerij die zich achter in het gebouw bevond.

Het broedseizoen van de forellen begon zo eind januari. Het broeden gebeurde in een speciaal broedhuis in Park Angerenstein tussen het Vitesse Stadion op Monnikenhuizen en de Velperweg. Ook hier liep een hardstromende beek door het park, die door het broedhuis heen werd gestuwd. Vele honderdduizenden jonge forellen werden hier uitgebreed uit de kuit van grote vrouwelijke kweekforellen. De kuit werd verworven door van de vrouwelijke forellen de eieren "af te strijken" en te vermengen met het homvocht van, eveneens afgestreeken mannelijke forellen. De eieren bleven na vermenging met het homvocht zo'n uur staan in emmers met koud water en daarna verdeeld over de tientallen zeebakken die

zich in het Broedhuis in Angerenstein bevonden. Het hardstromende water uit de beek werd via speciale goten door de zeebakken, met ieder zo'n 1000 forelleneieren, geleid. Na ongeveer acht weken kwamen de eieren uit en begon de drukke tijd van het schoonhouden van de zeebakken. Ongeveer zes weken leefden de jonge visjes (het "broed") van hun dooierzakje. Daarna begon het voeren met verse, heel fijn gemalen rauwe lever. Dit voer werd steeds grover. Na ongeveer twee maanden waren de visjes groot genoeg om te worden uitgezet in beek van Angerenstein. Bedenk wel, dit waren enkele honderdduizenden regenboogforelletjes van ongeveer zes cm groot. Aan het eind van het jaar werden ze overgebracht naar de kwekerij in Sonsbeek.

Goede herinneringen heb ik aan de Afdelingschef Viskwekerijen de bioloog de heer Looijen. Het was een fijne, vakkbekwame man met een zeer bijzonder karaktertrekje. Hij was het schoolvoorbeeld van een verstrooide professor. Bijvoorbeeld: we moesten "duikers" (waterafvoerputten) van de vijvers in Sonsbeek controleren en schoonmaken. Dat zijn diepe, smalle, verticale kokers. Eén ervan, bij de Grote Vijver, was ruim drie meter diep met een omtrek van 70 bij 70 cm. Looijen liet mij hierin zakken voor de inspectie, zag even later een kennis waar hij een praatje mee maakte waarna hij zich, verstrooid als hij was, weer naar kwekerij begaf. Ik bleef achter onderin de duiker en moest zo'n klein uur roepen om hulp, want de wanden waren door algen zo glad dat ik er niet alleen uit kon komen. Gelukkig passeerde er een man die in het regenachtige weer zijn hondje uitliet. Deze hoorde mijn hulpgeroep "uit de diepte" en was zo vriendelijk om naar de kwekerij te wandelen om de heer Looijen te vragen of hij soms een medewerker kwijt was! Een tweede voorbeeld: Looijen liet regelmatig zijn fiets met hulpmotor (zo'n pruttelding aan de achternaaf van de fiets met het brandstoftankje op de bagage-

drager) waarmee hij naar Angerenstein kwam om de boel daar te controleren, tegen het broedhuis staan om in gedachten verdiept over allerlei problemen naar de bushalte aan de Velperweg te lopen en met de trolleybus weer naar de kwekerij in Sonsbeek terug te gaan.

Naast forel kwamen er ook andere vissoorten op de kwekerij voor, waaronder karper, siervis voor vijvers en witvis zoals voorn, brasem en winde. Ook kikkers kwamen er voor. Tja, die werden door een riviervisser in Oosterbeek gevangen (daarvoor was een speciale vergunning verleend). Waarvoor we die kikkers nodig hadden? Wel, voor de zogenaamde Kikkerproef. Dat was in die dagen een test om te kunnen vaststellen of een vrouw zwanger was (of niet). Niet dat wij dat deden hoor. De kikkers werden keurig verpakt (levend) en door mij met spoed overgebracht naar één van de ziekenhuizen in Arnhem.

Op de kwekerij was ook een zaal ingericht met grote aquaria. In het voorjaar werden deze aquaria bezet met ongeveer de complete visstand zoals die in Nederland voorkomt. Vanaf mei tot eind september waren dit aquarium en ook de kwekerij zelf geopend voor het publiek. Honderden groepen vooral scholieren heb ik rondgeleid en de gang van zaken op de kwekerij uitgelegd.

Samenvattend: ik was 10 jaar forellenkweker op de Viskwekerij, ik had 10 jaar een prachtbaan met heel veel leuke kanten en ik ben 10 jaar seriemoordenaar geweest. Hoe? Wel, ik heb honderdduizenden forellen met één klap op de kop gedood en voor consumptie naar de vissenhemel gestuurd.

Rob Kateman



Ca 1955: Rob Kateman leidt bezoekers rond in de viskwekerij van de KNHM

De wildgraaf in park Gulden Bodem

Een paar eeuwen geleden, om precies te zijn in 1687, werd er met man en macht gewerkt aan de wildgraaf van Arnhem. In park Gulden Bodem is nog een restant te zien van deze wildgraaf. Dit restant bevindt zich ten zuiden van het grasland in de hoek van de Schelmse- en de Zypendaalseweg. Kristian van Oene liep als student Larenstein stage bij Bossen en Parken van de Gemeente Arnhem. Zijn sta-geopdracht was om na het bestuderen van de historie advies uit te brengen over wat er moet gebeuren met de overblijfselen van de wildgraaf.

Restanten van de wildgraaf in park Gulden Bodem



Wildgraven komen op een groot gedeelte van de hoge zandgronden in Nederland voor. De term wildgraaf zorgt voor verwarring. Het gaat hier niet om een beheerder van het wild maar om een aarden wal. Andere termen die gebruikt worden zijn wildkering en wildwal. De wildgraaf moest het wild, zwijnen en herten die de veldgewassen ernstig beschadigden, van de akkers weren. Aan de kant van de woeste gronden werd een greppel gegraven. Aan de kant van de akkers werd een wal opgeworpen. Om het hoogteverschil tot 2,5 m op te rekken werd op de wal een hekwerk geplaatst of struweel eiken, meidoorn of sleedoorn geplant.

Wildgraaf bij Arnhem?

Dat men rond 1680 ook op de akkers van Arnhem te maken had met wildoverlast is wat vreemd omdat het buitengebied van Arnhem toen voornamelijk uit heide bestond. Er waren bijna geen bossen aanwezig waar wild kon schuilen. Toch was er op de akkers van Arnhem sprake van wildoverlast.

Oorzaak daarvan waren de jachtactiviteiten van koning-stadhouder Willem III. Bij zijn aanstelling als stadhouder boden de Gelderse staten hem ook het ambt aan van opperjagermeester van de Veluwe. In die hoedanigheid was zijn eerste daad het afkondigen van een jachtplakkaat waarbij alle vormen van jacht voor een heel jaar werden verboden. De wildstand werd kunstmatig opgevoerd zodat er genoeg te jagen was. Vanuit de jachthuizen van Willem III achtervolgden uitgebreide jachtgezelschappen met veel honden en ruiters over grote afstanden te paard het wild, de zogenaamde parforce-jacht. Omdat de jacht was voorbehouden aan een select gezelschap en ze zelf het wild niet mochten doden moesten de Arnhemse landbouwers het wild van hun akkers houden met een wildgraaf.

Herstel

De oorspronkelijk wildgraaf was kilometerslang en liep vanaf de Utrechtse Weg ongeveer langs de huidige Schelmseweg richting Rozendaal. Na het overlijden van Willem III in 1702 werd de wildgraaf snel weer afgebroken. In park Gulden Bodem is nog een restant van 150 m te zien. Ik heb Gemeente Arnhem geadviseerd om ten minste 10 m van deze wildgraaf weer in originele staat te herstellen om zo dit cultureel erfgoed weer zichtbaar te maken. Binnen de gemeente is positief op het plan gereageerd en zijn de eerste stappen tot herstel genomen. De IVN werkt mee aan het herstel. Als u meer wilt weten kunt u in het Bezoekerscentrum Sonsbeek meer informatie krijgen over de wildgraaf.

Kristian van Oene

literatuur: F. Scholten – Wel en wee van de Arnhemse wildgraaf (uit: Arnhem de Genoeglijkste, jg.19 nr.1, 1999; uitg. Prodesse Conamur).

Nieuws uit bos en park

Op safari met de parkbeheerder

Tijdens mijn vaste 'rondje door het park' met parkbeheerder Jeroen Glissenaar, vraag ik hem of er bomen in onze parken door de kastanjamineermot zijn aangetast. Gelukkig komt de mineermot bijna nooit voor in de parken. Vorig jaar bestond er landelijk veel last van, maar bij ons was slechts één kastanje, langs de Zypendaalse weg, aangetast. Bij zo'n aantasting worden de bladeren van de bomen bruin en het lijkt of de herfst begint. Als een boom enkele jaren achtereen wordt aangevreten, dan kan hij geen productie maken en hongert hij zichzelf als het ware uit. Voor dit jaar zien de bomen er goed uit, maar eigenlijk kan eind juni pas echt gezien worden of er daadwerkelijk bomen zijn aangetast.

De conditie van de bomen in het park is goed. Er zijn ook geen andere ziektes ontdekt. Als er al sprake is van aantastingen, dan gaat het om 'zwamaantastingen' en die hebben meestal met de leeftijd van de (beuken)bomen te maken.

Na dit mini-college vervolgen Jeroen Glissenaar en ik onze normale ronde. In het park worden de jaarlijkse werkzaamheden uitgevoerd: de vuilnisbakken worden gerepareerd, het zwerfvuil wordt opgeruimd, hekwerken worden hersteld, de Zwanenbrug wordt schoongespoten, de Waterval wordt ontstopt en ga zo maar door. Binnenkort wordt het schilderen van alle banken opgepakt. De banken zijn destijds tegelijkertijd aangeschaft en geleverd. Dit heeft tot gevolg dat de verf van al die banken nu ook tegelijkertijd begint los te laten. Nog een hele klus.

De koeien zijn weer terug in de wei. Er was één koe gescheiden van haar kalf en die vond dat zó erg, dat ze overal te vinden was behalve daar waar ze hoorde: in de wei. Er is toen maar besloten om het arme dier met haar jong te herenigen en sindsdien is er weer rust in de tent.

De rododendrons staan weer prachtig in bloei. Zoals voorspeld hebben zij de droogte van het afgelopen jaar goed doorstaan. De grasranden

langs de karpervijver zijn opnieuw ingezaaid. Deze waren uitgesleten door auto's die daar nu eenmaal af en toe moeten rijden. Het gras-maaien is weer begonnen. De oplettende bezoeker van het park heeft misschien opgemerkt dat het zwarte hert verdwenen is. Dit mannetje is verhuisd naar een plekje elders in Nederland. Ervoor in de plaats is een nieuw hert gekomen, dat qua kleur lichter is. Tussen het bruin van zijn vacht zijn duidelijk witte vlekken te zien.

Langs de paden wordt de 'ruigte' het hoge gras, weggemaaid. Dit gebeurt drie maal per jaar en dit zal de eerste keer weer zijn. Verder worden de paden schoongeblazen. In het bos is flink gedund. In totaal is er zo'n duizend kubieke meter hout gekapt, waarvan al veel stronken en dergelijke zijn weggesleept. Maar er ligt nog veel. Dus mocht er iemand zijn die brandhout wil hebben, laat hem dan contact opnemen met de parkbeheerder. In overleg kan het hout dan gratis worden weggehaald. De Ronde Weide is ingezaaid, zodat alles er binnenkort weer fris en groen uitziet. Bij een deel van de weide zijn bomen weggehaald. Veel wandelaars hebben hier vragen over. De reden van het kappen is, dat er in oktober 40 nieuwe bomen zo worden geplant dat er een beukenlaan ontstaat met aan beide zijden bomen. In fases zal er een nieuwe bomenstructuur rond de weide ontstaan.

Hebt u de laatste tijd vreemde geluiden gehoord in het park, dan was dat vast van de dansschool die twee maal per dag een voorstelling gaf aan scholen in Arnhem. Het planetenstelsel is terug in de koude vijver. Laten we hopen dat het compleet en onbeschadigd blijft. Het 'hondenstrandje' is aangevuld met zand en grond. Er wordt veelvuldig van dit strandje gebruik gemaakt: het is ook de enige plek waar honden het water in mogen.



Poppenkast op de Hartgersberg, koninginmedag

Schuin tegenover de Boerderij is een 220 jaar oude beuk omgezaagd. Hij was aangetast door een houtskoolzwam, een zogenaamde 'kernhoutrotter'. Deze paddestoel tast de boom van binnen naar buiten aan. Zodra je aan de buitenkant bloemetjes ziet, weet je dat het van binnen foute boel is. En eindelijk doen de lampjes op het drijvend podium het weer.

De nijlgezans en eenden hebben jonkies.

Het wachten is nog op de jongen van de zwanen. Met een hogedrukreiniger zijn de stenen van de Grote Waterval schoongespoten. Iets verderop zien we dat de 'achtjes', een soort waterkometjes in de beek, het weer doen en dat de zwanenhalsjes weer spuiten. Het beekje

dat door de Steile Tuin loopt, stroomt ook weer. Voor de parken Zypendaal en Gulden Bodem geldt dat eenzelfde soort werkzaamheden worden uitgevoerd: er wordt volop gemaaid en geschoffeld.

Tot slot: weet u nog wat Enkamatten, die kunststof matten waardoor de oever mooi in tact blijft, zijn? Welnu, één van de aannemers is naar deze matten komen kijken. Zijn advies luidt om er, gezien de staat waarin ze verkeren, niets aan te doen. Mocht er verdere verzakking optreden, over zo'n twee à drie jaar, dan kan er grond over aangebracht worden. Zo blijft de stabiliteit van de matten behouden en houdt de oever zijn mooie vorm.

Annelies Verheij-Reijnen

Mei 2004: de rodonidendron bloeit, bij de Ronde Brug/Nieuwe Weide



Molenaar aan de Beek

Expositie in Bezoekerscentrum Sonsbeek

Op de Witte Watermolen hebben in de loop der eeuwen vele molenaars hun brood verdiend. In de archieven komen we de namen tegen van o.a. Gerrit Alisleger, Hinrick Roeloffsen, Wesselius Casparus Nibbelink en Adriaan van den Toorn. In het laatste kwart van de 18de eeuw is Hendrik van de Wall molenaar op de Witte Watermolen, in die tijd ook wel de 'Molen op de Bloemenbleek' genoemd.

Hendrik van de Wall

Hendrik van de Wall pacht de molen van Cornelis van Eck. In het verleden is de

beroepskeuze doorgaans eenmalig en wordt het ambacht in de meeste gevallen door één of meer kinderen voortgezet. Hoewel het huwelijk van Hendrik kinderloos blijft en er dus geen directe opvolger is, blijft de molen in handen van de familie. Opeenvolgende molenaars op de Witte Watermolen, maar ook een aantal andere molenaars langs de St. Jansbeek, zijn via de vrouwelijke lijn verwanten van Hendrik.

Expositie

In Bezoekerscentrum Sonsbeek is tot eind augustus de expositie 'Molenaar aan de Beek' te zien. Deze expositie schetst een beeld van het leven van Hendrik van de Wall aan het einde van de 18de eeuw. Het bezoekerscentrum is geopend van dinsdag t/m vrijdag van 10.00 tot 17.00 uur en in het weekend van 11.00 tot 17.00 uur. De toegang is gratis.

Jos Diender

op 7 februari 1776 wordt Hendrik ingeschreven in het Burgerboek als ingezetene van de stad Arnhem en hij wordt molenaar op de "Molen op de Bloemenbleek" de huidige Witte Watermolen

van Stamel en Bongart verpachten
ligt Act. 6. Novbr. 1776
Hendrik van de Wall, by apponement van den 7 february 1776 tot het
burgerschap geadmittiert syde. en veroverghen een douchtade Rentmeesteren
de geroytghed van toe staende ad 45-50-; betaalt hebbonde heeft werkelijch
den borgen ca. atpelyt in handen van de Heeren Julliken vica. Judoz van
Stamel en Bongart Schepenen Actum den 12 february 1776
Johan Berent Landtman by apponement van den 9 february 1776

Kort verslag ledenvergadering

De jaarlijkse ledenvergadering op 24 maart jl werd druk bezocht: Ruim 90 aanwezigen, het dubbele van normaal. Was de oorzaak van die belangstelling misschien dat we te gast waren in de ondergrondse filmzaal van het Watermuseum waar veel leden van de Vrienden van Sonsbeek nog niet waren geweest? De ledenvergadering ging vlot akkoord met het jaaroverzicht, financieel verslag en begroting, inclusief de forse reservering voor de restauratie van de Ijskelder. In de kascontrolecommissie werd Wiebe Uithof opgevolgd door de heer Muizebelt, die samen met Carla Muntinga het komende jaar toeziet op de financiën van de Vereniging. De bestuursbe-

noemingen waren akkoord, er waren geen rondvragen en men ging snel over naar de presentatie. Tineke Seebach illustreerde op de hightech audiovisuele installatie van de filmzaal met foto's en tekeningen uit het materiaal van Joop Morsink de historie van de 10 molens aan de Jansbeek. De bijeenkomst werd tijdig beëindigd en velen bleven met een drankje in de hand napraten in Brasserie Aquarium, onder toezicht van vestigingsmanager Luuk van Geffen. Een populair gespreks-onderwerp was: de Jansbeek moet open in de binnenstad. En dat had weer zo z'n gevolgen.

Luuk Broer

Sonsbeek in zakformaat

Colofon

Het Infobulletin is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.

ISSN 1567-1054

Redactie:

Jos Diender
Annelies Verheij-Reijnen

Bijdragen:

Kees Hoogendijk
Rob Kateman
Kristian van Oene
Jeroen Voskuilen

Eindredactie: Luuk Broer

Vormgeving: Raymond Paulus

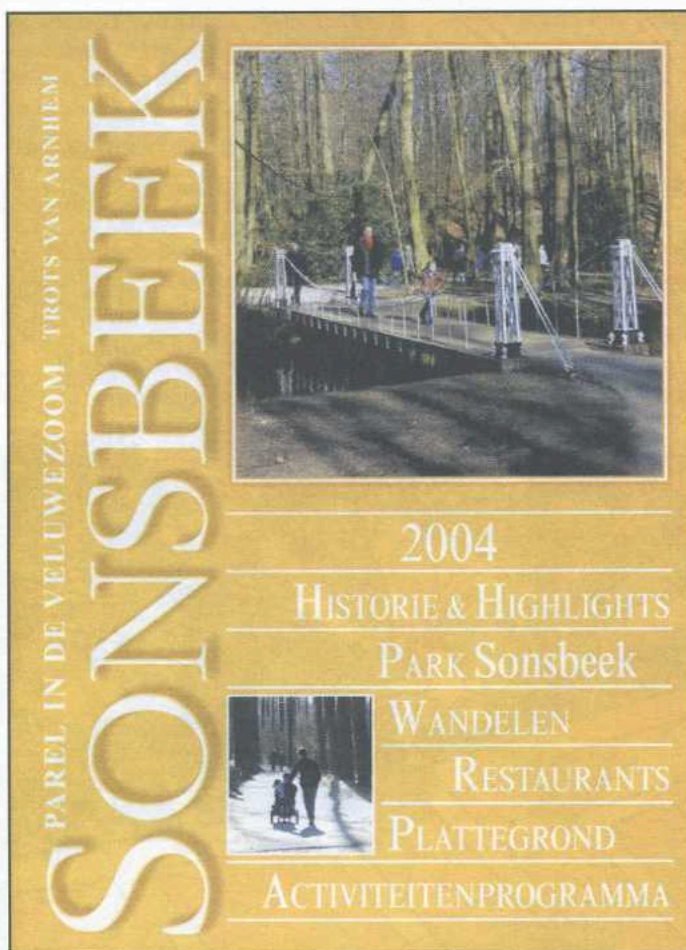
Druk: Presikhaaf Grafische Diensten

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek
Zypendaalseweg 24a,
6814CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het herfstnummer van het Infobulletin verschijnt 21 september 2004.

Uiterste datum inleveren kopij: vrijdag 20 augustus 2004.



Voor de vierde keer in successie start park Sonsbeek het zomerseizoen met een nieuwe uitgave van het boekje 'Sonsbeek, parel in de Veluwezoom'. Het boekje in zakformaat staat boordevol interessante informatie over het Arnhemse stadspark en bevat een evenementenkalender met een overzicht van alle activiteiten in park Sonsbeek in 2004. Het rijk geïllustreerde boekje informeert de lezer o.a. over de verschillende wandelmogelijkheden in het park. Behalve de Belvédère, de hertenkamp en de Steile Tuin, krijgen ook de diverse horeca-ondernemingen en evenementenorganisaties die in het park actief zijn alle aandacht. Het boekje is gratis verkrijgbaar bij Bezoekerscentrum Sonsbeek, de Gelderse bibliotheken, gemeentehuizen in de regio, de diverse restaurants in en om park Sonsbeek en de hotels en campings in Arnhem en omgeving.

Jos Diender

Reden retourzending:

postcode:

Naam:

Het correcte adres is:

6814 CL Arnhem.

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug sturen naar Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24A,

Retour afzender/adreswijziging

Port betaald

TPG Post